

válogatásával, hanem példát ad arra is, hogy két kötetben is megközelíthetőleg bemutat- ható egy nagy regényíró fejlődése a maga sajátos tematikájával, sokhúrú hangjával, tipikus jellemzőivel.

Hiányzó novellát említhetnék, feleslegeset azonban nem, s ez a válogató munkáját dicséri. A kötet célját elérte, mert Mikszáth művészi fejlődésének útját híven tükrözi.

A korai novellák hagyományos datálásá- tól való eltérést azonban feleslegesnek érez- zük. Ez már egy következő válogatás fel- adata, amely a kritikai kiadás és a Mikszáth- bibliográfia elkészülte után majd elvégezheti az autentikus datálást.

A kötet igen gondos jegyzetszótára a tel- jesebb megértést szolgálja. Az I. kötethez szükséges felvilágosításokat nem volt ész- szerű a II. kötet végén elhelyezni.

Véber tanulmányában az illúzióvesztő ki- egyezés kori magyar társadalom korképéből kiindulva rajzolta meg Mikszáth pályáját. Irodalomtörténetünk Mikszáth-értékelésének két szélsőségét kikerülve keresi értékeit, igazi helyét a magyar szépróza történetében. Király felfogásához hasonlóan elveti az ado- mázó Mikszáth-képet, de nem fogadja el a válságoktól, kisiklásoktól mentes írói képet sem.

Megkísérli — néhol újszerű felfogásban — megrajzolni fejlődési útját. Rámutat pl. arra, hogy az *Elbeszélések* sikertelensége után milyen jelentősége volt Szegednek. Itt kapta vissza Mikszáth már-már eltűnő önbizalmát. Felhívja néhány, eddig kevésbé hangsúlyo- zott vonására (pl. a fiatal Mikszáth politikai érdeklődésére) a figyelmet, a *Tót atyafiakat* és *A jó palócokat* mint a szegedi évek leg- nagyobb írásait említi, s e két alkotásban az ifjúkor összegezését látja. Véber tanulmá- nyában jól ragadja meg a magyar társadalom elemzésében egyre mélyebbre hatoló Mik- száth fejlődésének határköveit jelentő alkotá- sokat. Ezek részletesebb elemzésére azonban nem vállalkozik. A nagy kritikai realista alkotásoknak (pl. *Különös házasság*) cím szerinti említését, vagy néhány szavas érté- kelését keveselsük.

Pusztai Gyula

Kafka Margit összes versei. Sajtó alá ren- dezte és a jegyzeteket írta: Kozocsa Sándor. A kísérő tanulmány Radnóti Miklós Kafka Margitról írt munkájának részlete. Bp. 1961. Magyar Helikon. 253. l. (Kis Magyar Múzeum)

„Bizonyos, hogy Kafka Margit is versei- ben hiszi magát legjobbnak, legelőbbnek, hiszen ez már régi dal. Imádja őket...” Ady Endrének *Az élet útján* c. Kafka-kötet-

ről írott sorai meggyőzhetnek bennünket arról, hogy még egy nagy művész is mi- lyet tévedhet saját életműve megítélésé- ben. Furcsa élmény így együtt olvasni ezeket a verseket: az olvasó alig hiszi, hogy ugyanaz a Kafka írta a *Színek és éveket*, irodalmunk egyik legtitisztább realista reme- két. Micsoda kezdet és micsoda kitérő után ér el költészetében is egy-egy klasszikus csúcsra! Szinte ugyanaz a látvány, fejlődési út tárul itt is elébünk, mint a nemrég elem- zett kritikái, s publicisztikája kapcsán. Azzal a különbséggel, hogy ez utóbbiakban attól a kitérőtől indul el, amely majd a verseiben is komoly buktatója lesz: a szecessziótól, a „modernség”-től. S a korai versek, a kezdet? A népnemzeti iskola hagyományos, már-már kötelező témái, az ismert történetek a kereszt- nyenség születésének korából; érzékenység, ér- zelmesség — amelyekben csak egy-egy gond-olat, néhány szép sor, s egy nagy vers, a Petike jár tanúskodik a költőnő tehetségéről, s emelkedik ki ezzel a sokszor átélt érzések közül. S ami pályájának következő állomását, az új irodalmi törekvésekkel való megismer- kedését illeti: igazat kell adnunk Németh Lászlónak, aki az írta erről, hogy a „modern- séget” senki se vette olyan kötelezően komo- lyan ebben a nemzedékben, mint Kafka. Bár született realista volt, mégis a legkülön- bözőbb „hatásoknak” engedte át művészetét, ami önmagában még termékenyítő is lehetett volna, — nála azonban művészi alkatának nem szerencsés vonásait engedte érvénye- sülni: mindenekelőtt a nyelvi szecessziót, amely olyannyira elúrhodik pl. *Allomások* c. regényében is. Hiába „adyszkodik”, hiába kerülnek be Adyra emlékeztető összeháttel- telek, sorok a verseibe, — egyrészt a gondolatiség hiánya, másrészt: ez a nyelvi tehertétel nem engedi szárnyalni a versét (1. pl. Prometheus c. versét). De pl. a szabad vers felé való kitérését sem lehet termékenyítőnek fel- fogni — s itt ellent kell mondanunk a kitű- nően elemző Radnóti Miklósnak is — hiszen ez a tehetsége igazi természetével ellentétes utakra vitte. S habár életművének ebből a vonulatából is kiemelkedik egy-egy nagy vers, amelyet azonban inkább az élmény intenzitása tart össze (*Hajnali ritmusok, Záporos jolytonos levél*), — mégis: a sok kísérletezés, csináltág után üdítő olvasmány az utolsó évek termése, amelyekben élmény és forma szerencsés módon egyesült (*A te színed előtt, Régi arcképekhez, Hullámok, Litánia, Te Deum, Rosszalkodás*), s amelyek egyúttal Kafka valódi költői tehetségéről is meggyőzhetik az olvasót.

*

Életében öt verseskötete jelent meg, ösz- szes verseit Radnóti Miklós rendezte sajtó alá; ezt vette alapul a jelen kiadás sajtó alá

rendezője Kozocsa Sándor, s ezt egészítette ki 26 eddig könyv alakban meg nem jelent verssel (ezek közül egyet a *Venus Reginát* kéziratból közöl). A most először közreadott 26 vers nagyobb része fordítás: Verlaine, Dehmel, Storm s kínai költők verseit olvashatjuk Kaffka fordításában, ill. átköltésében. A verseket a kronológia alapján közlik (ha ismert; a megírás kronológiáját veszik figyelembe). S mivel a sajtó alá rendező a Radnóti-féle összes *változatait* is kiegészíti — bizvást elmondhatjuk, hogy ez a könyv első kísérlet a kritikai kiadásra is. Ha valamit hiányolhatunk, az csak ennyi: Kaffka utolsó kötete (*Az élet útján*, válogatott gyűjtemény K. M. régi és legújabb költeményeiből, 1918.) egy-egy ciklusa elé igen érdekes prózai szövegeket írt, amelyek önjellemzések: „De azokban az években még Ady nem zúgatta szavát és Babits nem tüzte új versei csudás aranyhimét.” — írja mindjárt az első ciklus előtt az ismert sorokat. Kár volt ezekről elfeledkezni ebben a jól gondozott kiadásban. Szép gesztus volt viszont Kaffka méltó monográfusa, az összes versek első kiadója, Radnóti Miklós Kaffka tanulmányának egy részletével zárni a kötetet: ha — szerintünk — túl is becsüli Kaffka verseit az író, egész életművében, s ha a formabontást illetően más is a véleményünk, mégis: a legnagyobb magyar asszonyírónak — aki a saját asszonyiságát a társadalmi problémák szintjén tudta átélni — verseit oly sok szempontúan, s oly érzékenységgel elemzi — hogy még ma is ez a legjobb kísérője, kalauza Kaffka összes verseinek. Lényegesebbet azóta se mondtak nála.

Varga József

Vas István: Évek és művek. Kritikák és tanulmányok, 1934—1956. Bp. 1958. Magvető K. 478. l.

Ahhoz a generációhoz tartozik, amelyik az első világháború után, a harmincas évek közepéig jelentkezett irodalmi életünkben. Szerb Antal, Halász Gábor, Rónay György, Bóka László, Illés Endre, K. Grandpierre Emil és mások, még a Nyugat ígészetében, annak széles örvényében, de mégis elkülönülten és egyre jobban elszakadva a nagy elődtől, szétforgácsoltabban, és mégis egységesen vágtak új csapást a két világháború közötti magyar irodalom dúsz folyamában.

Baljós társadalmi előjelek közepette indultak írói pályájukon: a faszálódó Magyarországon, a művészetben, az értelem keresésében leltek kiutat. A műveltség bátyáival

vértették magukat a toladó külvilággal szemben, de a rend, amely elől menekültek, szívósnak bizonyult üldözésekben. Am irodalom iránti hűségük töretlen maradt a nagy megpróbáltatások idején is.

Vas István írta ostromalatti naplójegyzeteiben: „Hat hete élek ebben az ötszögletű szobában. Amikor egyedül maradok benne, hálásan nézek vissza a nagy-kék-piros bokharára, a sötét faliszőnyegre, a polcon a tarka könyvekre, a fehér-jó kályhában a parázsra: házigazdáim után elsősorban neki köszönhetem, hogy néha írni, azaz élni tudok.” A teljes létbizonytalanság hónapjaiban, két bombasorozat szünetében az irodalomról vitatkozik barátaival. A fölszabadulás pillanataiban is a munkára gondol: „ezt az új életet titokban úgy képzeltem, hogy a kifosztott szobában rögtön leülök a géphez tovább fordítani Shakespeare-t.”

Az irodalomnak ez a szenvedélyes szeretete jellemzi új kötetét. Megnyilatkozott ez az ifjú generációk, az ifjú nemzedék istápolásában is, kritikáiban, tanulmányaiban pedig felelősségtudattá komolyodott. Számára is, mint Karinthy számára, az irodalmi alkotás, a vers, a dráma azonos értékű a valósággal — és éppen ezért a művészet éppen olyan téma, mint az emberi jellem, egy megkapó táj, vagy mint az emberi érzések.

Ez az alapállás határozza meg legdöntőbben tanulmányainak, kritikáinak karakterét. A művekhez való attitűdje nem elsősorban az értelemé, hanem az átélése. A műalkotás egyenlő a valósággal: a vele való találkozás élményét tehát művészi fokon tükrözti kritikáiban. Jellemzi, ábrázolja, művészi eszközökkel jeleníti meg a művet, az olvasóra bizván nemegyszer az ítéletalkotást. De mint jó regényíróhoz illik, nem hagyja kétségben közönségét, úgy jellemez, ha nem is mond közvetlen véleményt, az olvasni tudó biztos következtethet.

Mert ez az intellektuális költő, akinek verseiben, prózájában oly döntő szerep jut az értelemnek, a műveltségnek — kritikáiban lírikusként lelkesedik. Ebből erednek nem kis részt kritikusi erényei.

Tanulmányainak nagy értékcsoportját a művek szépsége iránti érzékenysége, fogékonysága alakítja ki. Nem izgatják a teóriák, a művészet nem suta elméletek igazolását szolgáló arzenál, hanem maga az élmény, az élet. Sok példát említhetnénk erre, de elég csak egyet: a legszebb Füst Milán-i sorokat ragadja ki, de olyanformán, hogy alig húsz sorral, több ezer sornyi életművet tud jellemezni!

Külön tanulmányozandó az az elegancia és szerénység, amellyel hatalmas műveltségi anyagát beledolgozza kritikáiba. Ezeknek éppen olyan jelentőségük van e kötet írásában, mint személyes élményeinek. De a sze-